

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata '**Historical – Abstracts**' in '**America: History and Life**'.

Časopis je uvrščen v '**Ulrich's Periodicals Directory**', evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.

*Abstracts of this review are included in '**Historical – Abstracts**' and '**America: History and Life**'.*

*This review is included in '**Ulrich's Periodicals Directory**', european humanistic database **ERIH** and international database **Scopus (h, d)**.*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije, je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**. Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

Studia
Historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- TAMARA GRIESSER-PEČAR: Slovensko slovo od Habsburžanov 301
Slovenian Farewell to the Habsburgs
- JURIJ PEROVŠEK: Narodni svet in slovenska samoodločba leta 1918 333
The National Council and Slovenian Self-determination in 1918
- JURIJ PEROVŠEK: Nastanek Države Slovencev, Hrvatov in Srbov
29. oktobra 1918 in njen narodnozgodovinski pomen 369
*The Emergence of the State of Slovenes, Croats and Serbs
on October 29, 1918 and its National Historical Significance*
- DARJA KEREČ: Kulturnoprosvetne razmere na Slovenskem
ob državnem prelomu leta 1918 399
*Culture and Education in the Slovenian Lands in 1918,
in the Period of Disintegrating and Emerging States*
- BOŠTJAN ZAJŠEK: "Raje pa hočemo nemško umreti, kakor
laško ali slovansko trohneti" – mariborski Nemci v letu 1918 419
*"But We would rather Die German than to Rot as Italians or Slavs"
– the Maribor Germans in 1918*
- GORAZD BAJC in JANEZ OSOJNIK: Odnos Velike Britanije do
Avstro-Ogrske leta 1918 in dogajanja na Koroškem po
koncu prve svetovne vojne 467
*The Attitude of Great Britain to Austria-Hungary in 1918
and the Events in Carinthia After the End of the First World War*
- BOŽO REPE: Evropa in svet ob koncu Velike vojne 493
Europe and the World at the End of the Great War
- GREGOR ANTOLIČIČ: Slovensko ozemlje pod vtisom umika
avstro-ogrske vojske jeseni 1918 519
*The Slovenian Territory under the Impression of the
Retreat of the Austro-Hungarian Army in the Fall of 1918*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

URŠKA LAMPE: "Vojne je konec, a še naprej jemlje svoj davek" – slovenski in hrvaški vojni ujetniki ob koncu prve svetovne vojne in vpliv zakasnele repatriacije na vsakdanje življenje njihovih svojcev 551
"The War is Over, yet it Continues to Take its Toll" – Slovenian and Croatian Prisoners of War at the End of World War I and the Impact of the Late Repatriation on the Everyday Life of their Relatives

BOGDAN KOLAR: Novi izzivi in nove naloge za Cerkev ob koncu prve svetovne vojne na socialnem področju 575
New Challenges and New Tasks for the Church in the Field of the Social Work at the End of World War I

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 599

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors 607

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

UDK 94(4)"1918"
355.257.7(4)"1918"
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-17

"Vojne je konec, a še naprej jemlje svoj davek" – slovenski in hrvaški vojni ujetniki ob koncu prve svetovne vojne in vpliv zakasnele repatriacije na vsakdanje življenje njihovih svojcev

Urška Lampe

Dr., docentka
Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja
Čentur 1f, SI-6273 Marezige, Slovenija
e-pošta: urska.lampe@irris.eu

Izvleček

Ob koncu prve svetovne vojne se je kot eden večjih problemov pojavilo vprašanje repatriacije vojnih ujetnikov. Konec vojne namreč, iz različnih razlogov, še ni nujno pomenil konec ujetništva. Problem se je takrat prvič pojavil v masovni obliki in pogojeval življenje ne samo ujetnikov samih, temveč tudi njihovih družin – predvsem žensk in otrok, ki so doma nestrpno pričakovali vrnitev svojcev. Zakasnela repatriacija je namreč vplivala na njihov ekonomski in socialni položaj ter vsakdanje življenje na sploh. Članek zato obravnava vprašanje do sedaj s strani zgodovinopisja skoraj spregledani usodi družin vojnih ujetnikov, ki so na novice o svojcih in njihovo vrnitev lahko čakale tudi več let po tem, ko je bilo leta 1918 sklenjeno premirje. Vprašanje obravnava na primeru družin slovenskih in hrvaških vojnih ujetnikov, bivših avstro-ogrskih vojakov, ki so se vračali iz ujetništva v Rusiji in Italiji, na podlagi prošenj svojcev, ki so bile naslovljene na Generalni civilni komisariat v Trstu.

Ključne besede:

prva svetovna vojna, vojni ujetniki, repatriacija, družina, socialna zgodovina, zgodovina žensk, povojna tranzicija

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 2, str. 551–574, 61 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Vprašanje o usodi vojnih ujetnikov po prvi svetovni vojni je v zgodovinopisju slabo zastopano v primerjavi z "velikimi" temami, ki so monopolizirale to poglavje zgodovine. V slovenskem prostoru je vprašanje prve svetovne vojne ter z njo povezanimi znanstvenimi razpravami, publicističnimi ter spominskimi deli v preteklosti že natančno razdelala Petra Svoltjšak.² Iz njenih poglobljenih pregledov lahko razberemo, da je ukvarjanje s prvo svetovno vojno na Slovenskem zaznamovalo predvsem ukvarjanje s politično zgodovino tega obdobja (ustvarjanje in nastajanje jugoslovanske države) ter zgodovino vojne same. Pri tem pa velja izpostaviti, da so spomini na vojno ujetništvo, predvsem na tisto v Sibiriji, pravzaprav najštevilčnejši med spominskimi deli.³ Mnogo manj se je z zgodovino vojnega ujetništva ukvarjalo slovensko zgodovinopisje, zato na to temo še nimamo temeljne študije. Posledično se le redka dela, pa še ta le v drobcih, posvečajo vprašanju repatriacije vojnih ujetnikov, ki se je lahko zavlekla v čas še dolgo po tem, ko je bil mir že sklenjen. Nihče pa se ni ukvarjal s tem, kako je zakasnela repatriacija vplivala na vsakdanje življenje družin, ki so nestrpno čakale novice o svojcih. Tudi sicer je področje vpliva vojnega ujetništva na vsakdanje življenje njihovih družin slabo zastopano v zgodovinopisju za katerokoli obdobje, ne samo za čas prve svetovne vojne – kar je v svojih raziskavah ugotavljala že britanska zgodovinarka Barbara Hately-Broad. Ta je namreč že v času priprave svoje doktorske disertacije izpostavila, da "kljub temu, da izkušnje družin vojnih ujetnikov posegajo na širok spekter področji, vključujoč zgodovino žensk, socialne zgodovine ter vojaške in politične zgo-

¹ Prispevek je rezultat podoktorskega raziskovalnega projekta *Družine in spomini italijanskih vojnih ujetnikov v Sloveniji in Jugoslaviji po drugi svetovni vojni* št. Z6-9361, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² Petra Svoltjšak, "Prva svetovna vojna in Slovenci. Oris slovenskega zgodovinopisja, publicistike in spominske literature o prvi svetovni vojni, I. del", *Zgodovinski časopis* 47, št. 2 (1993), str. 263–287 (dalje: Svoltjšak, "Prva svetovna vojna in Slovenci. I. del"); Petra Svoltjšak, "Prva svetovna vojna in Slovenci. Oris slovenskega zgodovinopisja, publicistike in spominske literature o prvi svetovni vojni, II. Del", *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993), str. 547–562; Petra Svoltjšak, "Prva svetovna vojna in Slovenci: 1994–2014", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 143–171. Koristne dopolnitve je objavil Dušan Nečak, "Nekaj kratkih pripomb k prispevku Petre Svoltjšak o prvi svetovni vojni in Slovencih", *Zgodovinski časopis* 48, 1 (1994), str. 117–118. Ažurirano nadgradnjo Svoltjšakove, in sicer o najbolj relevantnih usmeritvah v slovenski historiografiji glede prve svetovne vojne, predvsem čemu so se avtorji posvečali in čemu manj, pa da je premalo konfrontacije s študijami v tujini, kjer slovenska dela tudi premalo upoštevajo, ipd., dobimo v Gorazd Bajc, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia: il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 828–835 (dalje: Bajc, "Dieci mesi che sconvolsero").

³ Svoltjšak, "Prva svetovna vojna in Slovenci. I. del", str. 280–281. Glej tudi David Hazemali, "The Battle of Galicia: The Disintegration of the Austro-Hungarian Land Forces on the Eastern Front in the First World War, With Special Emphasis on the Role of the Graz's III Corps and Slovenian Soldiers", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 164–165.

dovine, njihova preteklost ostaja praktično nezapisana za katerokoli vojno".⁴ Izgleda torej, da to ostaja splošni problem pri obravnavi usode vojnih ujetnikov, saj se študije navadno posvečajo usodam vojnih ujetnikov samih ali diplomatskim odnosom, ne pa (ali v zelo okrnjeni obliki) temu, kakšen vpliv je ujetništvo imelo na njihove družine, njihovo osebno izkušnjo in ekonomski položaj. Obstaja sicer nekaj študij, ki nam lahko zaradi svojega kontekstualnega ali metodološkega pristopa služijo kot dober primer, sicer pa se nanašajo na čas druge svetovne vojne.⁵

Ob predstavitvi mednarodnega konteksta in težkih razmer (saj jih je okarakteriziralo, kot ugotavljajo najnovejše raziskave, nasilje na več nivojih, od nacionalnega do regionalnega in transnacionalnega⁶), v kateri so se vojni ujetniki znašli ob koncu prve svetovne vojne, namerava članek osvetliti prav to plat vojnega ujetništva, in sicer na primeru družin slovenskih in hrvaških vojnih ujetnikov, ki so bili internirani v Rusiji (predvsem v Sibiriji) in Italiji. Študija bo slonela na prošnjah svojcev, ki so shranjene v tržaškem arhivu. Ti so nestrpno pričakovali repatriacijo in v upanju v pospešitev le-te naslavljali prošnje na lokalne civilne oblasti v Trstu. Namen prispevka je hkrati tudi razumeti, če in kako se je usoda družin vojnih ujetnikov razlikovala od splošne usode slovenskega civilnega prebivalstva tekom in po koncu prve svetovne vojne.

Vojni ujetniki v prvi svetovni vojni

V času prve svetovne vojne je bilo zajetih med 6,6 in 8,4 milijonov vojnih ujetnikov, od tega naj bi jih v ujetništvu umrlo najmanj 750.000.⁷ Gre za ocene, saj je do natančnega števila zaradi slabe pripravljenosti na tolikšno število vojnih ujetnikov in posledično slabe organiziranosti tega področja praktično

⁴ Barbara Hatley-Broad, *Prisoner of War families and the British government during the second world war* (Sheffield University, doktorska disertacija, 2002), dostopno na: <http://etheses.whiterose.ac.uk/3416/1/246925.pdf>, pridobljeno: 18. 1. 2019.

⁵ Sarah Fishman, *We Will Wait: Wives of French Prisoners of War, 1940–1945* (New Haven–London, 1991); Julie Summers, *Stranger in the House: Women's Stories of Men Returning from the Second World War* (London, 2008); Barbara Hatley-Broad, *War and Welfare: British Prisoner of War Families, 1939–45* (Manchester, 2009); Monika Kokalj Kočevar, "Vračanje prisilno mobiliziranih v nemško vojsko", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 467–498; Dunja Dobaja in Vladimir Prebilič, "Ukradeni otroci in na silo odpeljani otroci", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 499–525.

⁶ Zelo dobro sintezo dosedanjih tovrstnih študij in posebej izvirno analizo primera nasilja na območju t. i. Zgornjega Jadrana predstavlja članek, ki ga je objavil Borut Klabjan, "Borders in Arms. Political Violence in the North-Eastern Adriatic after the Great War", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 985–1002.

⁷ Matthew Stibbe, "The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War and the Response of the International Committee of the Red Cross", *Journal of Contemporary History* 41, 1 (2006), 5–19 (dalje: Stibbe, "The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War").

nemogoče priti. V času prve svetovne vojne so bile namreč razmere ujetnikov tako pravno kot v praksi zelo neurejene. Na tolikšno število vojnih ujetnikov preprosto nihče ni bil pripravljen. Dovolj zgovorno je že dejstvo, da je bila pri Mednarodnemu odboru Rdečega križa Mednarodna agencija za vojne ujetnike (*International Prisoner-of-War Agency*) ustanovljena šele 21. avgusta 1914, torej šele po začetku vojne. Ta nepripravljenost s strani odbora in udeleženih držav v vojni je botrovala k precej neurejenim razmeram. Poleg pomanjkanja pravne podlage za posege, *Konvencija o ravnanju z vojnimi ujetniki* je bila sprejeta šele po prvi svetovni vojni, *Haaška konvencija* pa je bila za potrebe modernih oblik vojnega ujetništva neučinkovita, je odboru primanjkovalo tudi osebja, delovnih prostorov in zadostnih sredstev. Zaradi porasta števila vojnih ujetnikov in pomanjkanja sredstev za njihovo oskrbo so države skušale med seboj skleniti bilateralne sporazume o njihovem ravnanju. Ti sporazumi so predvidevali izmenjavo seznamov ujetnikov, inšpekcije taborišč, repatriacijo poškodovanih ujetnikov ter splošne določbe glede ravnanja z ujetniki in so kasneje predstavljali podlago za oblikovanje *Konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki* iz leta 1929.⁸

Na tem mestu se ne bomo posebej posvečali razmeram v vojnem ujetništvu na vzhodni fronti, saj so to nekateri zgodovinarji že storili.⁹ Vsekakor pa je pomembno, da nekaj prostora namenimo repatriacijam po koncu vojne. Te so se prvič v zgodovini pojavile kot tako velik in masoven problem, saj konec vojne še ni nujno pomenil konec ujetništva. 20. člen *Haaške konvencije*, ki je vsaj delno urejala položaj vojnih ujetnikov v času prve svetovne vojne, je namreč narekoval: "Po sklenitvi miru se mora kar se da hitro pričeti repatriacija vojnih ujetnikov".¹⁰ "Po sklenitvi miru" ter "kar se da hitro" je bil torej tisti čas, ki je predstavljal mejnik za repatriacijo. Ta člen se je nato s *Konvencijo o ravnanju z vojnimi ujetniki* (1929) preoblikoval, saj se je zaradi svoje nedorečenosti izkazal kot povsem neučinkovit. Čas repatriacije je bil torej po prvi svetovni vojni povsem nejasen in odvisen od številnih dejavnikov, na katere so države imele večji ali manjši vpliv. Posledično je to pomenilo, da so, med-

---

⁸ Podrobneje o tem glej Urška Lampe, "Od prve svetovne vojne do Konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki (1929)", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 649–660.

⁹ Npr. Alon Rachamimov, *POWs and the Great War. Captivity on the Eastern Front* (Oxford, 2002); Alan R. Kramer, "Prisoners in the First World War", v: *Prisoners in War*, ur. Sibylle Scheipers (New York, 2010), str. 75–90 (dalje: Kramer, "Prisoners in the First World War"); Andre Durand, *From Sarajevo to Hiroshima. History of the International Committee of the Red Cross* (Geneva, 1984) (dalje: Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*).

¹⁰ *Convention with Respect to the Laws and Customs of War on Land* (The Hague, 29 July 1899), dostopna na: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1&action=openDocument>, pridobljeno: 18. 1. 2019.

tem ko se je večina vojakov s fronte že vrnila domov,¹¹ ujetniki še vedno čakali na repatriacijo.

Zakasnela repatriacija vojnih ujetnikov po prvi svetovni vojni

Razlogi in dejavniki, ki so pogojevali repatriacijo vojnih ujetnikov ob koncu prve svetovne vojne, so bili povsod zelo podobni; repatriacije so bile odvisne od odločitev in dogovorov na mirovni konferenci, komunikacijskih poti, možnosti transporta, prehrane, položaja, ki so ga na novo ustanovljene države zasedle po Sporazumu v Versaillesu ipd. Številne dileme in zavlačevanja je povzročala tudi ustanovitev novih nacionalnih držav – Poljske, Češkoslovaške in Države/Kraljevine SHS, kar ni olajšalo dela tistim, ki so ugotavljali, kam mora biti kdo repatriiran. Za pripadnike nekdanje avstro-ogrske vojske tako v praksi kar na enkrat ni bilo vseeno, na kateri konec nekdanje skupne države naj bi bili repatriirani. Poleg tega je znano, da so nekatere države vojne ujetnike namenoma zadrževale, da bi jih uporabile kot delovno silo za obnovo uničenih regij. To je seveda veljalo predvsem za tiste ujetnike, ki so bili v rokah zaveznikov in so si to pravico pridržali, ker so bili zmagovalci. Oblasti so te ujetnike uporabile kot delovno silo za obnovo uničenih regij. Tako so denimo Francozi in Britanci zadrževali nemške vojne ujetnike,¹² italijanske oblasti pa so tako zadrževale bivše avstro-ogrske vojake.¹³ Medtem ko so torej pod pogoji premirja centralne sile morale takoj izpustiti vse zavezniške vojne ujetnike (kar se je zgodilo v treh mesecih po vojni), so si zmagovalke pridržale pravico, da ujetnike centralnih sil repatriirajo šele po podpisu mirovnega sporazuma.¹⁴

Na podlagi ugotovitev Mednarodnega odbora Rdečega križa je ob koncu prve svetovne vojne na repatriacijo čakalo pet kategorij vojnih ujetnikov:

1. pripadniki zavezniških in z njimi povezanih sil v rokah centralnih sil, ki so morali biti takoj repatriirani (v roku 3 mesecev);
2. pripadniki armad centralnih sil, ki so bili v rokah zaveznikov in bi morali biti repatriirani po podpisu mirovnega sporazuma;

¹¹ Demobilizacija in povratak domov pripadnikov nekdanje avstro-ogrske vojske je bil precej kaotičen proces, kar je predvsem posledica tedanje politične situacije v državi oziroma nastanka novih držav. Podrobneje o tem glej Gearóid Barry, "Demobilization", v: *1914–1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, ur. Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer in Bill Nasson (Berlin, 2018), dostopno na: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/demobilization>, pridobljeno: 22. 11. 2019.

¹² Kramer, "Prisoners in the First World War", str. 86.

¹³ Alberto Monticone, *La prigionia nella Grande guerra dai documenti della Santa Sede, della Croce Rossa e delle organizzazioni umanitarie* (Udine, 2018), str. 210–215 (dalje: Monticone, *La prigionia nella Grande guerra*).

¹⁴ Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*, str. 109–110.

3. pripadniki ruske armade v Nemčiji ter zavezniških državah centralnih sil, katerih repatriacija, pogojena z Brest-Litovskim mirom, je bila prekinjena po kapitulaciji Nemčije;
4. pripadniki nemških, avstro-ogrskih in turških sil v evropskem delu Rusije, katerih repatriacija je bila prekinjena zaradi ruske revolucije in revolucionarnih vojn;
5. pripadniki nemških, avstro-ogrskih in turških sil v Sibiriji, odrezanih zaradi prekinjenih transportov ter protirevolucionarne fronte.

Repatriacija pripadnikov zadnjih štirih kategorij se je zaključila šele čez štiri leta.¹⁵ Razlogov za zakasnelo repatriacijo je bilo več. Za potrebe pričujočega prispevka je prav gotovo najbolj zanimiva repatriacija vojnih ujetnikov iz Rusije. Ruska armada je tekom vojne zajela približno 2,27 milijonov vojnih ujetnikov, od tega je bilo kar 2,11 milijonov pripadnikov avstro-ogrskih enot.¹⁶ Ob koncu vojne in s podpisom mirovnega sporazuma v Brest-Litovsku, ki je bil sklenjen med centralnimi silami in Rusijo marca 1918, vprašanje repatriacije vojnih ujetnikov ni bilo razrešeno, saj se Nemci in Rusi niso uspeli dogovoriti o pogojih repatriacije (ali bo obveljal princip "mož za moža" ali princip "vsi za vse"). Dokončni sporazum je bil sklenjen šele 24. junija 1918. Komaj je torej avstro-ogrška komisija za repatriacijo pričela s svojim delom, že je sledil nenadni razpad Avstro-Ogrske. Poleg političnih okoliščin na nekdanjih ozemljih dualistične monarhije pa je repatriacijo močno otežila državljanska vojna v Rusiji. Do oktobra 1918 se je v organizirani obliki iz Rusije vrnilo 670.508 avstro-ogrskih vojnih ujetnikov, ne gre pa zanemariti številnih vojnih ujetnikov, ki so se vračali na lastno pest.¹⁷ Ostali ujetniki so, predvsem v Sibiriji, še več let živeli v zelo slabih razmerah. Mednarodni odbor Rdečega križa je 28. novembra 1919 nacionalnim odborom posredoval okrožnico s pomenljivo vsebino:

Vojne je konec, a še naprej jemlje svoj davek. Ujetniki, ki niso več sovražniki, še naprej umirajo od lakote, mraza in boleznih tisoče kilometrov od doma! Še vedno je približno 200.000 takih ujetnikov v Sibiriji, večina Avstrijcev in Madžarov. Veliko teh je bilo ujetih leta 1914, in kot da pet let pomanjkanja in trpljenja ne bi bilo dovolj, so zdaj na robu šeste zime. Toliko let v izgonu v težkih klimatskih pogojih je dovolj, da zlomi še najbolj pogumno srce.¹⁸

---

¹⁵ Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*, str. 110.

¹⁶ Alon Rachamimov, "World War I – Eastern front", v: *Encyclopaedia of Prisoners of War*, ur. Jonathan Vance (New York, 2006), str. 450.

¹⁷ Alon Rachamimov, *POWs and the Great War. Captivity on the Eastern front* (Oxford–New York, 2002), str. 192 (dalje: Rachamimov, *POWs and the Great War*).

¹⁸ Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*, str. 119.

Nato je nadaljeval:

Se ljudje zavedajo v kakšnih pogojih živijo ti ubogi bedniki, predvsem zaradi lokalnih okoliščin in vojne, ki še kar traja v teh regijah? Prisiljeni, da si skopljejo luknje in najdejo zavetje pod zemljo, ali nagneteni po 500 ujetnikov v kočah, ki jih lahko sprejmejo 300, brez luči in skoraj brez gretja, stisnjeni na svojih paletah po več dni, oviti v krpe, ki služijo kot oblačila, brez čevljev in premalo hrane, da bi preživeli /.../. Samo v taborišču Troitsk je zaradi tifusa umrlo med 12.000 in 16.000 ujetnikov. V taborišču Krasnoyarsk jih je tifus pokopal 6.000. Redka pisma, ki prihajajo od preživelih, so srce parajoča: 'Torej nihče v Evropi!', piše nek oficir, 'ne želi slišati da se 60.000 moških v Sibiriji bori za preživetje v razmerah, ki jih ne bi zdržale niti živali, moški, samo moški, ne vojaki ampak moški, ki želijo živeti, da bi še enkrat videli svoje drage! Nimamo več upanja, izgubili smo zaupanje v človeštvo in Boga!'.¹⁹

Mednarodni odbor Rdečega križa je torej že konec novembra 1919 opozarjal, da ujetniki v Sibiriji živijo v nevdržnih razmerah in naj se zato poskrbi za njihovo repatriacijo. Pri tem so člani odbora uperili vse moči v to, da bi tem ujetnikom dejansko pomagali, vendar so tudi sami naleteli na številne ovire in prepreke, kot posledica prekinjenih komunikacijskih poti in prevozov zaradi revolucije.²⁰ O tem, da je Mednarodni odbor Rdečega križa 22. novembra 1919 tudi uradno pozval k repatriaciji vojnih ujetnikov iz Sibirije, je poročal tudi tržaški časnik *Edinost*.²¹

Repatriacija bivših avstro-ogrskih vojakov

Za nas najbolj zanimivi kategoriji ujetnikov po ocenah Mednarodnega odbora Rdečega križa sta četrta in peta – torej tisti bivši avstro-ogrski vojaki, ki so se vračali iz Rusije. Te lahko razdelimo v dve kategoriji:

1. tisti, ki so bili kot vojni ujetniki zajeti v Rusiji in so tam čakali na repatriacijo;
2. tisti, ki so bili zajeti kot vojni ujetniki po povratku iz Rusije, in sicer predvsem s strani italijanskih oblasti.

Repatriacijske poti za bivše avstro-ogrške vojake so iz Rusije vodile preko

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Prav tam.

²¹ "Za povrnitev vojnih ujetnikov iz Sibirije", *Edinost*, 24. 11. 1919, št. 321, str. 1.

dveh pristanišč: Szczecina na Poljskem in preko Trsta. Preko teh dveh pristanišč je bilo med majem 1920 in julijem 1922 repatriiranih več kot 167.000 vojnih ujetnikov – preko Trsta nekaj več kot 12.000. Če tem prištejemo še tiste, ki so se vračali iz Sibirije (za te je bilo v Rusiji osrednje zbirno pristanišče v Vladivostoku), je v dobrih dveh letih Mednarodni odbor Rdečega križa poskrbel za repatriacijo 425.550 vojnih ujetnikov v eni izmed največjih repatriacijskih operacij v zgodovini. Večina slovenskih in hrvaških vojnih ujetnikov se je iz Rusije in Sibirije najverjetneje vračala preko pristanišča v Trstu. Mednarodni odbor Rdečega križa je namreč, kolikor je le bilo možno, upošteval želje ujetnikov, kam želijo biti repatriirani.²²

Druga kategorija vojnih ujetnikov so bili tisti, ki so bili zajeti v Italiji. Med leti 1915 in 1918 so italijanski vojaki prijeli 477.024 avstro-ogrskih vojnih ujetnikov, od tega nekeje 360.000 po kapitulaciji Avstro-Ogrske. Od teh se jih 30.000 nikdar ni vrnilo iz ujetništva.²³ Večina tistih zajetih med vojno je bila interniranih na Sicilijo, ne pa tudi tisti, ki so bili zajeti po kapitulaciji.²⁴ Kljub temu da so ujetnike italijanske oblasti na Siciliji še nekaj mesecev zadrževale kot delovno silo, so za našo raziskavo bolj zanimivi tisti, ki so se vračali iz Rusije (ne samo ujetniki, temveč tudi vojaki s fronte). Pri povratku so namreč velik del teh vojakov zajele italijanske oblasti in jih iz preventivnih (političnih) razlogov priprle ter označile za vojne ujetnike. Že pred njihovim povratkom je italijanska vojaška misija v Rusiji poskusila preprečiti njihovo vrnitev, iz strahu, da bodo na po vojni zasedenem ozemlju (območja nekdanje Avstro-Ogrske, ki je po vojni pripadlo Italiji kot posledica tajnega Londonskega memoranduma iz leta 1915)²⁵ razširjali boljševiske nazore. Pri tem je predsednik komisije Mauera "ideološko ocenil" tiste, ki so primerni za repatriacijo, in od teh izbral nekaj več kot tisoč tistih, ki so bili zanesljivo zvesti Italiji. Ti naj bi utegnili koristiti zasedbenim oblastem kot propagandisti in nadzorniki nad repatriacijo ostalih ujetnikov.²⁶ S pomočjo teh "politično neoporečnih" oseb so nato repatriirane vojne ujetnike pošiljali v posebna koncentracijska taborišča, ki so jih ustanovili v Grdolu in Trentu. Po ugotovitvah Milice Kacin Wohinz je bilo v Grdolu interniranih okrog 30.000 povratnikov iz Rusije. Ker so italijanske oblasti te šteje za posebno nevarne, saj bi lahko med prebivalstvom na italijanskih na novo pridobljenih ozemljih širili boljševiske ideje, so jih veliko v internaciji obdržali vse do leta 1920.²⁷

---

²² Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*, str. 116.

²³ Holger Herwig, *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914–1918* (London, 1997), str. 424.

²⁴ Monticone, *La prigionia nella Grande guerra*, str. 192–193.

²⁵ Za podrobnosti glede memoranduma glej Gorazd Bajc, "Dieci mesi che sconvolsero", str. 836–842.

²⁶ Milica Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921* (Maribor–Trst, 1972), str. 109 (dalje: Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo*).

²⁷ Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo*, str. 109–110.

Taborišče za avstro-ogrske vojne ujetnike, 1917, Bagnaria (Videm, Italija) (ICRC Audiovisual Archives, <https://avarchives.icrc.org/>, V-P-HIST-03524-18A)

Pri tem velja izpostaviti, da italijanske oblasti niso ravnale nič kaj drugače, kot se je to dogajalo v drugih delih nekdanje dualistične monarhije. Na splošno so bili vsi povratniki iz Rusije potencialni nosilci boljševiških idej, zato je bila njihova repatriacija, kot ugotavlja Alon Rachamimov, skupek različnih prijemov: preventivnih, kazenskih, preiskovalnih in didaktičnih. Ob prihodu iz ujetništva so jih vojaške oblasti (*Armeeoberkommando*) napotile na sprejemne postaje za vojne ujetnike (takoimenovane *Heimkehrerübernahmestationen*), kjer so bili podvrženi preventivnemu procesu. In sicer so najprej vsaj štirinajst dni ostali v karanteni iz zdravstvenih razlogov, nato so morali opraviti desetdnevno "disciplinsko prevzgojo" (takoimenovano *diszipliniäre Nachschulung*), se nato javiti na dolžnost k svojim rezervistom ter poročati in se zagovarjati glede svojega obnašanja v ujetništvu.²⁸ Šele nato so bili ujetniki izpuščeni domov, veliko ujetnikov pa je te "processe" jemalo kot žaljive.²⁹ Poleg tega velja izpostaviti, da

²⁸ Vsekakor gre za zelo zanimivo ugotovitev, saj ideološke ocenjevanje in prevzgoja vojnih ujetnikov za prvo svetovno vojno seveda ni bila značilna. Je pa ta postala zelo pomembna v času med in po drugi svetovni vojni, ko je potekala načrtovana ideološka prevzgoja vojnih ujetnikov s strani tako zahodnih zaveznic, Velike Britanije in ZDA, kot tudi Sovjetske zveze in Jugoslavije. Za podrobnosti glej Urška Lampe, "Prevzgoja nemških vojnih ujetnikov v času druge svetovne vojne v Jugoslaviji", *Acta Histriae* 22, št. 4 (2014), str. 955–970 z referenčno literaturo.

²⁹ Rachamimov, *POWs and the Great War*, str. 193–194.

raziskave kažejo, da so bili ti procesi pravzaprav nepotrebni, saj je bil z idejami boljševiske revolucije najverjetneje "kontaminiran" le majhen, neznamenit delež vojnih ujetnikov.³⁰

Odločitev italijanskih oblasti za internacijo bivših avstro-ogrskih vojakov, ki so se vračali iz Rusije, je sovpadala tudi s preventivnimi internacijami civilnega prebivalstva v Julijski krajini in delu Dalmacije po tajnih navodilih generala Pietra Badoglija iz 29. novembra 1918 ter Petittijevega odloka (imenovanega po guvernerju vojaške uprave Petittiju de Roretto) iz istega dne, na podlagi katerih so italijanske oblasti odstranjevale po njihovi oceni "nevarne" slovenske in hrvaške civiliste. Po dosedanjih raziskavah naj bi bile razmere v internaciji ne ravno najboljše, vsekakor manj problematične od tistih v taboriščih za vojne ujetnike. Vseh interniranih civilistov, predvsem so to bili duhovniki in drugi izobraženci, je bilo približno 850, med njimi kakih 35/45 žensk (največ je bilo učiteljic).³¹ Še pred vojno in nato po njej je bil namreč na tem etnično mešanem območju ženski angažma v družbi še kako prisoten in zaradi tega pod budnim očesom oblasti.³²

Družine slovenskih in hrvaških vojnih ujetnikov

Za izpustitev tistih avstro-ogrskih tako internirancev kot vojnih ujetnikov, ki so bili v Italiji, sta se zavzemala predvsem osrednje slovensko politično društvo v Trstu – Edinost ter italijanska socialistična stranka, katere člani so bili tudi socialisti slovenske in hrvaške narodnosti. Po ugotovitvah Milice Kacin Wohinz,³³ je politično društvo Edinost za njihovo izpustitev večkrat posredovalo pri generalnem civilnem komisariatu v Trstu (ki je 31. julija 1919 nadomestil vojaško-kraljevega guvernerja). Zaradi teh pritožb in spričo dejstva, da so slovenske organizacije preko spomenic in pritožb o situaciji v Julijski krajini seznanjale svetovno javnost, je takratni predsednik italijanske vlade Francesco Saverio Nitti 25. avgusta 1919 generalnemu štabu, ministrstvom za vojsko in mornarico ter generalnim civilnim komisarjem poslal zaupno okrožnico, naj

---

³⁰ Rachamimov, *POWs and the Great War*, str. 206.

³¹ Podrobneje o krajih internacije ter razmerah z referenčno literaturo glej tudi Gorazd Bajc, "Aretacije, internacije in deportacije po prvi in drugi svetovni vojni na območju Julijske krajine: oris problematike in poskus primerjave", *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012), str. 395–399 (dalje: Bajc, "Aretacije, internacije in deportacije po prvi in drugi svetovni vojni"); glede internacij žensk pa Gorazd Bajc, "Internments after the First World War: The Case of Women in the Northern Adriatic, 1918–1920", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 1017–1040 (dalje: Bajc, "Internments after the First World War").

³² Marta Verginella, "Political Activism of Slovene Women in Venezia Giulia after World War I and the Rise of Fascism. From Autonomy to Subordination", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 1041–1062.

³³ Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo*, str. 113–114.

Razglas za svoje vojnih ujetnikov objavljen v časniku *Slovenec*, 11. december 1919 ("Za vojne ujetnike iz zasedenega ozemlja", *Slovenec*, 11. 12. 1919, št. 237, str. 3)

se interniranci izpustijo.³⁴ Ta pa se je nanašala samo na civilne internirance (v praksi sicer niso vsem takoj dopustili vrnitve v domače kraje, nekaj internacij civilistov so oblasti izvedle tudi še približno leto po koncu vojne),³⁵ ne pa tudi na vojne ujetnike. Da te ne bi smeli uvrščati kot internirance, je pojasnjeval tudi generalni civilni komisar Augusto Ciuffelli, ki je najverjetneje novembra 1919 v Rim poslal telegram z obrazložitvijo, da nima seznama "avstrijskih vojakov z območja Julijske krajine, ki se trenutno nahajajo v koncentracijskih taboriščih", ker teh ni za "smatrati kot prave pravcate internirance".³⁶

Tudi zanje se je zavzelo društvo Edinost. Najverjetneje tudi kot posledica tega, da je k repatriaciji vojnih ujetnikov iz Sibirije nekaj tednov pred tem pozval sam Mednarodni odbor Rdečega križa, prav tako pa so se ravno v tem času (o čemer je časnik *Edinost* neprestano poročal) na mednarodnem prizorišču pogajali glede repatriacije nemških vojnih ujetnikov. Istočasno naj bi glede situacije "jugoslovenskih" vojnih ujetnikov v Italiji posegla tudi jugoslovanska delegacija na mirovni konferenci, ki naj bi, po poročanju časnika *Edinost*, pred-

³⁴ Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo*, str. 114; Bajc, "Internments after the First World War", str. 1020–1021.

³⁵ Bajc, "Aretacije, internacije in deportacije po prvi in drugi svetovni vojni", str. 396 in 398; Bajc, "Internments after the First World War", str. 1020 in 1022.

³⁶ V izvirniku: "*Esistono inoltre ex militari austriaci pertinenti Venezia Giulia attualmente trovantisi campi concentramento et che non sono da considerare come veri et propri internati*" (Archivio di Stato di Trieste (dalje: ASTs), fond R[egio] Governatorato della Venezia Giulia poi R[egio] Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia (dalje: RCGC), Gabinetto (dalje: Gab.), busta (dalje: b.) 55, fascicolo (dalje: f.) Internati civili e sacerdoti, Corrispondenza ed elenchi che servono di base all'elenco 14 ottobre 1919: za Ministero Interno Direzione Generale Pubblica Sicurezza Roma, od Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia, Gabinetto – Ciuffelli, nedatirano).

sedniku mirovne konference, Georgesu Clemenceauju, 11. decembra 1919 predala noto, v kateri je opozarjala na "tragični položaj velikega števila Jugoslovenov, ki se nahajajo kot bivši avstro-ogrski podaniki še vedno v italijanskem vojnem ujetništvu".³⁷

Vsi ti dejavniki so prav gotovo vplivali na to, da je Edinost objavila razglas,³⁸ naj se svojci vojnih ujetnikov s prošnjo obrnejo na Generalni civilni komisariat v Trstu. Izjavo so nato povzeli še nekateri drugi časopisi na Slovenskem, npr. časopis *Slovenec*, 11. decembra 1919, pa tudi na Hrvaškem. In sicer beremo:

Kdor ima kakega svojca še v vojnem ujetništvu v Italiji, Rusiji, Franciji itd. naj napravi takoj prošnjo na generalni civilni komisariat v Trstu (oddelek za vojne ujetnike, soba št. 4.) v kateri naj navede naslednje podatke: Ime, priimek, rojstni dan, rojstni kraj in kraj pristojnosti vojnega ujetnika, ime očetovo in materino. Te podatke rabi komisariat, ker se mora prej informirati v domačem kraju vojnega ujetnika. Čim natančnejši so podatki, tem lažje se povpraša in tem več upanja je, da se dotičnik prej vrne domov. Razen tega se mora seveda v prošnji označiti tudi natančni sedanji naslov vojnega ujetnika, Tisti, ki ne morejo narediti sami omenjene prošnje, naj pošljejo gornje podatke na naslov: Politično društvo 'Edinost' v Trstu, ulica 30. oktobra 13 (pisarna dr. Wilfana).³⁹

Medtem ko so italijanske oblasti zadrževale slovenske in hrvaške vojne ujetnike ter so nekateri še vedno ostajali v ujetništvu v Rusiji in Sibiriji, so namreč nanje čakali svojci, predvsem matere, žene in otroci, ki so bili v veliki meri odvisni od njihovega povratka. O tem nam pričajo številne prošnje, ki so nastale kot posledica tega oglasa. Že pred tem, 8. novembra 1919, so se na komisariat obrnile sorodnice civilnih internirancev z območja Julijske krajine. V svoji prošnji so prosile naj internirance, v kolikor niso osumljeni zločinov in so internirani zgolj zato, ker so Slovenci ali Hrvati, čimprej izpustijo, ker vsled te internacije vsi zelo trpijo.⁴⁰

Ohranjene pa so tudi številne posamične prošnje predvsem slovenskih in hrvaških družin, prav tako naslovljene na Generalni civilni komisariat v Trstu, ki se nanašajo na izpustitev vojnih ujetnikov. S tehničnega vidika lahko nave-

---

³⁷ "Vprašanje jugoslovenskih ujetnikov v Italiji", *Edinost*, 12. 12. 1919, št. 339, str. 1.

³⁸ Iz zbranega gradiva nismo uspeli razbrati, v kakšni obliki je razglas bil objavljen. Namreč, v časniku *Edinost* iz tistega obdobja (konec novembra, začetek decembra 1919) podobna novica ni bila objavljena, zato se morda spodaj omenjeno poročanje časopisa *Slovenec* nanaša na katerega izmed uradnih razglasov političnega društva Edinost.

³⁹ "Za vojne ujetnike iz zasedenega ozemlja", *Slovenec*, 11. 12. 1919, št. 237, str. 3.

⁴⁰ ASTs, RCGC, Gab., b. 55, f. Internati civili e sacerdoti, Corrispondenza ed elenchi che servono di base all'elenco 14 ottobre 1919: za Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia, Gabinetto (N. 1320), 8. 11. 1919. O predaji prošnje Ciuffelliju glej tudi Kacin Wohinz, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo*, str. 113.

— **Za vojne ujetnike iz zasedenega ozemlja.** »Edinost« objavlja: Kdor ima kakšnega svojca še v vojnem ujetništvu v Italiji, Rusiji, Franciji itd. naj napravi takoj prošnjo na generalni civilni komisariat v Trstu (oddelek za vojne ujetnike, soba št. 4.) v kateri naj navede naslednje podatke: Ime, priimek, rojstni dan, rojstni kraj in kraj pristojnosti vojnega ujetnika, ime očeta in materino. Te podatke rabi komisariat, ker se mora prej informirati v domačem kraju vojnega ujetnika: razume se, čim natančnejši so podatki, tem lažje se povpraša in tem več upanja je, da se dotičnik prej vrne domov. Razen tega se mora seveda v prošnji označiti tudi natančni sedanjí naslov vojnega ujetnika. Tisti, ki ne morejo narediti sami omenjene prošnje, naj pošljejo gornje podatke na naslov: Politično društvo »Edinost« v Trstu, ulica 30, oktobra 13 (pisarna dr. Wilfana).

Poročanje časnika *Edinost* o noti, ki jo je glede avstro-ogrskih ujetnikov v Italiji na mirovni konferenci jugoslovanska delegacija predala Georgesu Clemenceauju, 12. december 1919 ("Vprašanje jugoslovenskih ujetnikov v Italiji", *Edinost*, 12. 12. 1919, št. 339, str. 1)

demo nekaj osnovnih informacij, ki jih izvemo iz skoraj vsake prošnje: ime in priimek vojnega ujetnika ter njegovi osebni podatki, v kakšnem sorodstvenem ali drugem odnosu so pošiljatelji, kdaj so nazadnje slišali zanj ter kje se dotični nahaja v ujetništvu (v kolikor vedo). Po analizi prošenj lahko ugotovimo, da jih je večina datiranih meseca decembra 1919 in januarja 1920 in so torej bile na komisariat naslovljene kot posledica časopisnega oglasa. Svojci so prosili za čimprejšnjo repatriacijo svojih družinskih članov, večina teh je bila v ujetništvu ali v Italiji ali v Rusiji oziroma Sibiriji. Tedaj (novembra 1919) je namreč v ujetništvu v Sibiriji po ugotovitvah Mednarodnega odbora Rdečega križa še vedno ostajalo približno 148.000 pripadnikov nekdanje avstro-ogrške vojske.⁴¹

Vsebinsko so si prošnje različne. Nekatere so precej suhoparne in skope ter ne vsebujejo podrobnejših informacij o ujetniku ali njegovi družini, spet druge pa so bolj bogate in nam osvetljujejo tako ekonomski kot socialni položaj družine, v katerem se je ta znašla zaradi dolgoletne odsotnosti pomembne moške figure. Iz

⁴¹ Durand, *From Sarajevo to Hiroshima*, str. 120, op. 1.

prošenj lahko razberemo različne socialne situacije, v katerih so se znašle ženske in otroci kot posledica ujetništva; prav gotovo je bil osrednji razlog za nastanek prošenj ekonomski. Kot v svojih raziskavah ugotavlja Marta Verginella, namreč prva svetovna vojna ni tako korenito spremenila odnosa med spoloma, kot se je sprva mislilo. Najnovejše študije ugotavljajo, da se je tradicionalna vloga mater in gospodinj ohranjala tako v vojnem času kot tudi po vojni. Zgodovina žensk iz tega časa, kot pravi Verginella, je tudi velikokrat polna protislovij, odvisna predvsem od individualnih okoliščin, v katerih so se ženske med vojno znašle. Tako ugotavlja, da za slovenske izobraženke, ki so pred vojno delovale v Trstu in tam našle svoj prostor za poklicno uveljavljanje, čas vojne zanje ni bil "čas emancipacije, nadaljevanja intelektualnega in političnega dela, ki so ga opravljale pred njenim začetkom". Vojna jih je prisilila v umik v zasebnost in ukvarjanje z dobroteljnostjo, kar pa pred tem ni bila njihova primarna dejavnost.⁴² Da ženska izkušnja v prvi svetovni vojni na Slovenskem ni bila enotna, ugotavlja tudi Irena Selišnik. Njihova izkušnja je bila odvisna od socialnega statusa. Če so na eni strani meščanke, izobraženke, ki so prisiljene v umik v zasebnost in dobrodelno udejstvovanje, so na drugi strani kmečke žene, ki so bile prisiljene v zaščito lastne družine ter v iskanje virov preživetja.⁴³ Prošnje, ki so ohranjene v tržaškem arhivu, so povečini pisale oziroma narekovala pripadnice nižjega družbenega sloja, po večini kmečkega,⁴⁴ ki so morale skrbeti za neobdelano zemljo in polja, ki so bila edini družinski vir dohodka, ali se kako drugače podati na trg dela. Večina gospodinjstev je bila ekonomsko še vedno skoraj v celoti odvisna od moške delovne sile. Tako npr. beremo prošnjo iz 22. decembra 1919 s podpisom Anne Vaupotič iz okolice Ljutomera, katere mož, Franc Vaupotič, se je nahajal v ujetništvu v Sibiriji: "Doma je zapustil pet nepreskrbljenih otrok ter ženo brez noge. Povrh tega precej obširno posestvo približno 40 oralov, katero vsled odsotnosti gospodarja ter pomanjkanju delavcev trpi velikansko škodo ...".⁴⁵

⁴² Marta Verginella, "Ženske v vojni in o veliki vojni", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 57 (dalje: Verginella, "Ženske v vojni in o veliki vojni").

⁴³ Irena Selišnik, "Ženske v zaledju vojnih zubljev", v: *Velika vojna in Slovenci*, ur. Peter Vodopivec in Katja Kleindienst (Ljubljana, 2005), str. 197–198 (dalje: Selišnik: "Ženske v zaledju vojnih zubljev"). Na splošno, kako so med vojno v Avstro-Ogrski ženske morale skrbeti tudi za preživetje družin, Kornelija Ajlec, "The System of State Allowances and Pensions for Families of Soldiers (1914–1918)", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 81–111.

⁴⁴ To lahko sklepamo tudi iz tega, da je večina prošenj napisanih z lepo, lahko berljivo pisavo in v zbornem jeziku. Iz tega sklepamo, da je večina prošenj nastala izpod peresa katerega izmed lokalnih uradnikov. Tako med drugim najdemo tri prošnje iz Tunjic pri Kamniku, ki so bile vse napisane 16. decembra 1919 z enako pisavo (vse tri prošnje so navedene v nadaljevanju prispevka).

⁴⁵ ASTs, fond R[egio] Governatorato della Venezia Giulia poi R[egio] Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia, Atti Generali (1919–1922) (dalje: RG/RCGC), b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febb. 1920, Anna Vaupotič za Generalni civilni komisariat Trst, 22. december 1919. Gre za dobesedne prepise brez slovničnih ali drugih korektur, v primeru prošenj v hrvaškem jeziku je za prevod poskrbela avtorica prispevka.

23. decembra 1919 je na komisariat prošnja naslovljena tudi Ivanka Košir, žena ujetnika Franca Koširja, ki je "oče štirih otrok po imenu Franc, Josip, Ivana in Marija", ter prosi za njegovo repatriacijo iz Rusije "kakor le hitro bi bilo mogoče, ker družina in posestvo vsled tega močno trpi".⁴⁶

Svojega moža, Franca Dolenca, je iskala tudi Franc.⁴⁷ Dolenc. V nedatirani prošnji pojasnjuje, da je bil dotični ranjen in ujet decembra 1914 na "srbskem bojišču", nazadnje pa je od njega dobila novice 21. julija 1915. Od tedaj zanj ni več slišala kljub številnim povpraševanjem. Generalni civilni komisariat prosi za kako informacijo, saj, kot piše, "sem mati 6 nedoraslih otrok, ki so vsi navezani edinole name in katerim je oče silno potreben. Moj edini dohodek je državna podpora mesečnih 240K."⁴⁸

V eni izmed prošenj Ana Lužnik, posestnica iz Šmartna pri Slovenj Gradcu, išče moža, Franca Lužnika, ki se nahaja v ujetništvu v Italiji. 14. decembra 1919 piše: "Vojni ujetnik ima posestvo, katero meri 70 ha, on ima 2 otroka v starosti 2 in 6 let in bolno, 76 let staro mater, katera želi pred smrtjo še enkrat videti svojega sina ...".⁴⁹

Istega dne je prošnja pisala tudi Roza Lešnik, katere mož, ki ga v pismu ne imenuje, se nahaja v ujetništvu v Italiji:

Podpisana prosim, blagovolite rešiti mojega moža iz Italijanskega ujetništva, ker ga jako potrebujemo za urejevanje gospodarstva. Prosim iz sledečih vzrokov: Imam posestvo okoli 25 oralov obširno, kako težko ga obdelujem ker moram vse opravljati z delavci kateri pa so dandanes zelo dragi. Zatoraj moje z dolgovi obremenjeno posestvo propada, ker ne dobim nobene podpore ali pomoči od nikoder. Za oskrbovati imam šest malih otrok, izmed katerih je najstarejši 12 let star ...⁵⁰

16. decembra 1919 piše Ana Šmidovnik iz Tunjic pri Kamniku, ki prosi za repatriacijo moža Janeza Šmidovnika, ki je vojni ujetnik na Siciliji: "Nahaja se v ujetništvu že čez štiri leta, jaz sem sama z eno staro bolešno teto in dvema malima fantičema, težko obdelujem grunt, ker so posli in najemniki težko dobiti.

⁴⁶ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Ivanka Košir za Generalni civilni komisariat Trst, 23. december 1919.

⁴⁷ Verjetno Frančiška.

⁴⁸ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Franc. Dolenc za Generalni civilni komisariat Trst, nedatirano.

⁴⁹ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Ana Lužnik za Generalni civilni komisariat Trst, 14. december 1919.

⁵⁰ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Roza Lešnik za Generalni civilni komisariat Trst, 14. december 1919.

Udano prosim pomoči, da bi se mogel mož čimprej vrniti ..." ⁵¹

Na podoben način je prošnjo naslovila tudi Uršula Pačnik, ki je prosila za repatriacijo svojega moža, Jurija Pačnika, ki se je nahajal v ujetništvu v Italiji. Pisala je:

Jaz in mož sva posestnika 85 oralov obsegajočega zelo hribovitega posestva na katerem redimo navadno 10 glav goveje živine, 1 konja in nekaj ovac. Hlapcev in dekel zavoljo splošnega pomanjkanja poslov ne morem dobiti in tako se moram sama z 6 malimi otroci ubijati in mučiti na posestvu, ako hočem da ne propademo .... ⁵²

Iz prošenj je torej razvidno, da gre povečini za kmečke žene, ki so prisiljene same obdelovati polja ali kako drugače skrbeti za vzdrževanje otrok in starejših sorodnic. Prav tako je iz več prošenj razvidno, da je delovne sile na sploh primanjkovalo, tudi če bi ženske želele in bile zmožne najeti pomoč za obdelovanje zemlje. Izkušnje sorodnikov vojnih ujetnikov se pravzaprav s tega vidika ne razlikujejo veliko od izkušenj vsega civilnega prebivalstva tekom prve svetovne vojne na Slovenskem, predvsem seveda žensk, ki so kar naenkrat igrale pomembno vlogo na trgu dela. Ne samo za vzdrževanje družin, ki so bile dotlej pogosto odvisne samo od moške delovne sile, temveč tudi za potrebe vojnega gospodarstva, uradniškega dela ter drugih področij dela. ⁵³ Kljub temu zgodovinske ugotovitve kažejo, da je bilo to obdobje bolj prehodnega značaja, po koncu vojne pa so se tradicionalne vloge ponovno vzpostavile (ne pa povsem izenačile s tistimi iz časa pred vojno). ⁵⁴

Vsekakor pa velja izpostaviti, da je bila prav gotovo prihodnost svojcev vojnih ujetnikov veliko bolj negotova, saj niso vedeli, kdaj se bodo ujetniki vrnili, če se sploh bodo. Medtem ko so se drugi (vojaki s fronte) vračali, so vojni ujetnik iz različnih, že omenjenih razlogov še vedno ostajali v ujetništvu. Mnogi so v ujetništvu tudi umrli, pa družine za to lahko sploh niso vedele. Poleg težke ekonomske situacije iz nekaterih prošenj torej razberemo tudi obupano prošnjo na pomoč svojcev, predvsem žensk, ki so se zaradi vojnega ujetništva znašle tako v ekonomsko kot tudi psihično težki situaciji. To nam lepo ponazori

---

⁵¹ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febb. 1920, Ana Šmidovnik za Generalni civilni komisariat Trst, 16. december 1919.

⁵² ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febb. 1920, Uršula Pačnik za Generalni civilni komisariat Trst, 7. januar 1920.

⁵³ O tem podrobneje Petra Svovljšak in Gregor Antoličič, *Leta strabote. Slovenci in prva svetovna vojna* (Ljubljana, 2018), str. 295–300. Glede ženske delovne sile in njenega pomena za vojno ekonomijo tekom prve svetovne vojne na Slovenskem glej tudi Urška Strle, "K razumevanju ženskega dela v veliki vojni", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 103–125; Selišnik: "Ženske v zaledju vojnih zubljev", str. 185–198.

⁵⁴ Verginella, "Ženske v vojni in o veliki vojni", str. 57.

prošnja iz 17. decembra 1919, ko je svojega moža Valenta Kozjaka iskala Bara Kozjak iz Novigrada na Hrvaškem. Ta se je nazadnje oglasil iz Sibirje:

Po mobilizaciji leta 1914 sem ostala sama s tremi otroci. Ko sem izvedela, da je mož v ujetništvu, je zame to bil močan udarec. Tolažila sem se, da bo tudi vojne enkrat konec in da bo s tem konec moje žalosti. Na moje največje razočaranje so se mnogi vrnili domov, a ne moj mož. Če je le mogoče naredite vse, da ga najdete živega ali mrtvega ....⁵⁵

Na podoben način je 20. decembra 1919 prošnjo naslovila tudi Luja Barič iz vasi Ličko Petrovoselo na Hrvaškem, katere mož, Marko Barič, se je nahajal v ujetništvu v Italiji:

/.../ doma je pustil mene s tremi šibkimi deklicami starosti od 3 do 12 let. Kakšna je to žalost in trpljenje zame ubogo ženo, ki ne morem vzdrževati svojih otrok, posebej zaradi za vse nesrečnih okoliščin ter življenjske usode, zaradi katere sem prisiljena prositi in opravljati za žensko povsem nepredstavljiva dela, samo da rešim svoje uboge nemočne otroke nadaljnje nesreče in trpljenja ...⁵⁶

Mnogokrat pa ujetnikov niso iskale samo žene, temveč tudi starši, predvsem seveda matere. Tako imamo primer nedatiranega pisma matere, ki je v Trst prišlo 9. januarja 1920: "Jaz, mati Simota Rosiča, 80-letna ostarela ženska, uboga sirota, ki se komaj premikam po svetu, in me na to prošnjo narekuje materinska ljubezen in nesreča v današnjih težkih časih, da izvem kako je z mojim sinom, v katerem še edinem vidim vir preživetja za svoja stara leta ...".⁵⁷

Mati Cecilija Štern iz Zagorja ob Savi je v prošnji iz 19. decembra 1919 iskala sina Ivana Šterna, ki se je nahajal v ujetništvu v Italiji: "Sem revna rudarjeva vdova brez vsakih sredstev, zato v velikem pomanjkanju. Ker je edini sin kateri bi me lahko podpiral, prav prisrčno prosim ako je mogoče dobiti ga domov ...".⁵⁸

16. decembra 1919 je Rozalija Klanšek iz Tunjic pri Kamniku iskala sina, Petra Klanška, ki se je nahajal v ujetništvu v Italiji: "Sem 63 let stara vdova s tremi hčerami, moškega za težka dela ni nobenega pri hiši, ponižno prosim, poma-

⁵⁵ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Bara Kozjak za Generalni civilni komisariat Trst, 17. december 1919.

⁵⁶ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Luja Barič za Generalni civilni komisariat Trst, 20. december 1919.

⁵⁷ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Jovanka Rosić za Generalni civilni komisariat Trst, 9. januar 1920.

⁵⁸ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Cecilija Štern za Generalni civilni komisariat Trst, 19. december 1919.

gajte, da bi se ujetnik kmalu izpustil ..." ⁵⁹

Istega dne in iz istega kraja je prihajala tudi prošnja Ignacija in Katarine Traven, ki sta prosila za repatriacijo sina Franca Travnja, ki je bil v ujetništvu v Sibiriji: "V ujetništvo na Ruskem se nahaja že od leta 1915 spomladi, midva sva oba stara čez 60 let, eden sinov je ostal brez sledu v vojni, najmlajši je umrl vsled bolezni, ki si jo je tam nakopal; ponižno prosiva posredovanja, da bi se vsaj edini živ ostali sin mogel kmalu vrniti ..." ⁶⁰

Najdemo pa tudi primere, ko so pogrešane iskali drugi sorodniki. Tako imamo npr. primer prošnje moškega (podpis je nečitljiv), ki je iskal svojega brata Jožefa Narata iz Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Pisal je 31. decembra 1919 in prosil za informacije o bratu, ki naj bi se nahajal v Sibiriji, a ni vedel niti to, če je še živ. Ker je šlo za premožnejšega trgovca, lastnika Trgovine z mešanim blagom Narat&Žurman, je prošnji priložil 4 krome ter obljubil, da bo stroške repatriacije "rade volje obilo povrnil". ⁶¹ Številnim prošnjam so priložene tudi dopisnice in pisma, ki so jih prejemale s strani vojnih ujetnikov, kot dokaz, da se ujetnik res nahaja v ujetništvu v dotičnem kraju.

Glede na to, da je razglas društva Edinost časovno sovpadal z napovedano izpustitvijo civilnih internirancev iz ujetništva v Italiji ter drugimi okoliščinami na mednarodnem prizorišču, predvsem razprav glede repatriacije nemških vojnih ujetnikov in diplomatskega poziva jugoslovanske delegacije glede repatriacije vojnih ujetnikov v Italiji, gre sklepati, da so v političnem društvu upali, da bodo s številnimi prošnjami spodbudili tudi izpustitev vojnih ujetnikov – predvsem seveda tistih, ki so bili v taboriščih po Italiji. Po svoje je to prav gotovo predstavljalo novo upanje za svojce, ki so, kot smo videli, trpeli tako ekonomske kot psihološke posledice dolgotrajnega ujetništva. Prav gotovo pa to ni rešilo vprašanja tistih, ki so bili še vedno ujeti v Sibiriji in katerih repatriacija se je zavlekla še vse do leta 1922 in ni bila odvisna izključno od političnih odločitev. Še manj je znano, če je kdo prošnje sploh kdaj prebral in kakšen učinek so imele. V eni izmed prošenj, ki ji je bil priložen denar, je ta še vedno shranjen v kuverti. To nakazuje ali na to, da so bili uradniki na komisariatu zelo pošteni, ali da prošenj pravzaprav ni nihče odpiral.

---

⁵⁹ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Rozalija Klanšek za Generalni civilni komisariat Trst, 16. december 1919.

⁶⁰ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Ignacij in Katarina Traven za Generalni civilni komisariat Trst, 16. december 1919.

⁶¹ ASTs, RG/RCGC, b. 276 Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febr. 1920, Narat&Žurman za Generalni civilni komisariat Trst, 31. december 1919.

Zaključek

Iz prošenj torej lahko ugotovimo, da sta bila vodilna razloga za željo po repatriaciji ekonomski položaj ter psihološki položaj družine. Pri tem lahko tudi ugotovimo, da se socialni položaj družin vojnih ujetnikov ni prav veliko razlikoval od izkušnje, ki jo je tekom prve svetovne vojne doživljalo civilno prebivalstvo nasploh. Je pa tudi res, da se temeljna razlika kaže v tem, da se je večina avstro-ogrskih vojakov s fronte vrnila že v nekaj tednih ali mesecih po vojni. To pa ni veljalo za vojne ujetnike v Rusiji in Italiji ter tiste, ki so se vračali s fronte v Rusiji in so bili nato zajeti s strani italijanskih oblasti ali ujetnikov v Italiji. Ti so lahko v ujetništvu ostali še več mesecev in let ter so se vrnilo že mnogo po tem, ko je bilo vojne konec, kar je seveda imelo negativen, tako ekonomski kot psihološki, vpliv na njihove družine.

Usoda vojnih ujetnikov je bila, kot smo videli, velikokrat odvisna od političnih odločitev ali drugih okoliščin, ki so onemogočale prehod vojnih ujetnikov v domovino. Ne samo vojna, temveč tudi dolgotrajno ujetništvo, ki se je za nekatere lahko podaljšalo še za enkrat toliko kolikor je trajala sama vojna, je ključno vplivalo na življenje družin, ki so nestrpno pričakovale svojece; te družine so bile v hudi stiski, ki se je še povečala potem, ko se je večina vojakov že vrnila, oni pa so še vedno čakali na repatriacijo svojcev. Vojna, kot se je slikovito izrazil delegat Mednarodnega odbora Rdečega križa, je še naprej jemala svoj davek. In to ne samo na fizičnem in psihičnem stanju vojnih ujetnikov v Sibiriji, na kate-re se je delegat skliceval, temveč tudi na tiste, ki so nanje čakali doma. Prošnje namreč odražajo realno sliko tega, kako vojne in povojne (politične) odločitve in razmere neposredno prizadenejo civilno prebivalstvo. Torej tisti del družbe, ki za vojno ni nič kriv niti vanjo ni neposredno vpleten. Namen prispevka je tudi odpreti nekatera vprašanja o tem, kako tranzicijsko obdobje od vojne k miru vpliva na svojece tistih, ki se oziroma naj bi se vračali. Je konec vojne res konec vojne? Je konec vojne res konec ujetništva? Kdaj se vojna pravzaprav konča za tiste, ki doma nestrpno čakajo vrnitev svojcev? Zanje je čisto vseeno, kdaj in kako ter pod kakšnimi pogoji je bil podpisan mirovni sporazum, saj se borijo za preživetje in so v veliki meri odvisni od repatriacije svojcev. Ti ostajajo ujeti v tranzicijskem obdobju med vojno in mirom, ko je vojne že konec, a ima ta še vedno neposreden vpliv na življenje civilnega prebivalstva. Zdi se, kot da se zanje vojna sploh ni končala. Istočasno pa so pozabljeni in nemočno čakajo na odločitve, ki bodo sprejete za zeleno mizo in bodo, morda, njihovo življenje postopoma znova vrnilo v normalo.

Urška Lampe

**"THE WAR IS OVER, YET IT CONTINUES TO TAKE ITS TOLL" –
SLOVENIAN AND CROATIAN PRISONERS OF WAR AT THE END
OF WORLD WAR I AND THE IMPACT OF THE LATE REPATRIATION
ON THE EVERYDAY LIFE OF THEIR RELATIVES**

SUMMARY

The article deals with the repatriation of Austro-Hungarian prisoners of war from Italy and Russia, especially Siberia, and the impact this delayed repatriation had on the everyday lives of their relatives. The end of the war, for various reasons, did not necessarily mean the end of captivity. The post-war repatriation depended on decisions and arrangements taken at the peace conference, communication channels, transportation options, nutrition, the position of the newly formed countries under the Versailles Agreement, etc. The creation of new national states – Poland, Czechoslovakia and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes – caused many dilemmas and delays as well. In addition, some states have been deliberately holding prisoners of war to use them as a workforce to rebuild the destroyed regions. After World War I, for the first time in history, the problem of repatriation appeared as such a mass issue and conditioned the lives not only of the captives but also their families. Historiography has, so far, almost overlooked the fate of the families of prisoners of war – especially women and children, who were eagerly waiting for news and repatriation of their loved ones even years after the ceasefire in 1918.

Basing on archival and newspaper sources, as well as some already published studies, the article explores the fate of the Austro-Hungarian prisoners of war, especially those interned in Italy and Siberia, and their families. At the end of the war, two categories of Austro-Hungarian prisoners of war were waiting to be repatriated; those who were captured in Russia and those interned in Italy (among them the captured at the end of the war on the Isonzo front and those captured after returning from Russia). Some, especially those returning from Siberia, were repatriated only in 1922 – four years after the end of the war. This delayed repatriation, naturally, had a negative impact on the lives of their relatives.

The focus of the article is on Slovenian and Croatian prisoners and their relatives – mostly women and children. The analysis of numerous requests submitted to the General Civil Commissariat in Trieste shows, that the families were facing a bad economic as well as psychologic situation. To make things worse, the repatriation period of prisoners of war was prolonged up to 1922,

---

when the last Austro-Hungarian prisoners of war were repatriated from Siberia. The position of the relatives of prisoners of war was similar to the situation all the civilian population was facing during and after the war. However, since the repatriation of prisoners of war did not occur immediately after the war, this plunged their families into a more unfavourable position. In fact, while the soldiers from fronts were returning home, the prisoners of war, for several reasons (economic, political, material etc.) were kept in imprisonment. The family economy at the end of war was still almost entirely dependent on the male figure, this is why a prompt return of the prisoners was of great importance. In addition to that, the missing of a dear relative had a negative psychological impact on their families as well – the families were suffering for not seeing or even hearing their relatives for months and years. Some did not even know if they were still alive.

Despite that, the families were forgotten and practically did not play any role in the political decisions that were taken regarding the repatriation. The war, as the delegate of the International Committee of the Red Cross put it vividly, continued to take its toll. Not only the physical and mental state of the prisoners of war in Siberia, to which the delegate referred, but also to those who were waiting for them at home. The requests submitted to the General Civil Commissariat in Trieste reflect a realistic picture of how war and post-war (political) decisions and situations directly affect the civilian population. The article, thus, is situated in the transition period between war and peace, when the war was already over, but the society still struggled to face its impact and bring life back to normal.

VIRI IN LITERATURA

ASTs, RG/RCGC – Archivio di Stato di Trieste, fond R.[egio] Governatorato della Venezia Giulia poi R.[egio] Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia (RCGC), Gabinetto (Gab.), busta (b.) 55, fascicolo (f.) Internati civili e sacerdoti, Corrispondenza ed elenchi che servono di base all'elenco 14 ottobre 1919.

ASTs, RG/RCGC – Archivio di Stato di Trieste, fond R.[egio] Governatorato della Venezia Giulia poi R.[egio] Commissariato Generale Civile per la Venezia Giulia, Atti Generali (1919–1922) (RG/RCGC), b. 276, f. Richieste notizie e rilascio prigionieri in lingua slava, dic. 1919–febb. 1920.

Edinost – Trst, letnik 1919.

Slovenec – Ljubljana, letnik 1919.

Convention with Respect to the Laws and Customs of War on Land (The Hague, 29 July 1899), dostopna na: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1&action=openDocument>, pridobljeno: 18. 1. 2019.

.....

Ajlec, Kornelija, "The System of State Allowances and Pensions for Families of Soldiers (1914–1918)", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 1 (2016), str. 81–111.

Bajc, Gorazd, "Aretacije, internacije in deportacije po prvi in drugi svetovni vojni na območju Julijske krajine: oris problematike in poskus primerjave", *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012), str. 389–416.

Bajc, Gorazd, "Dieci mesi che sconvolsero la Venezia Giulia: il Memorandum di Londra 1915: questioni storiografiche e dettagli terminologici", *Acta Histriae* 25, št. 4 (2017), str. 825–850.

Bajc, Gorazd, "Internments after the First World War: The Case of Women in the Northern Adriatic, 1918–1920", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 1017–1040.

Barry, Gearóid, "Demobilization", v: Daniel, Ute at al. (ur.), *1914–1918-online. International Encyclopedia of the First World War* (Berlin, 2018), dostopno na: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/demobilization>, pridobljeno: 22. 11. 2019.

Dobaja, Dunja in Prebilič, Vladimir, "Ukradeni otroci in na silo odpeljani otroci", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 499–525.

Durand, Andre, *From Sarajevo to Hiroshima: History of the International Committee of the Red Cross* (Geneva, 1984).

Fishman, Sarah, *We Will Wait: Wives of French Prisoners of War, 1940–1945* (New Haven–London, 1991).

- Hately-Broad, Barbara**, *Prisoner of War families and the British government during the second world war*, doktorska disertacija, Sheffield University (Sheffield, 2002), dostopno na: <http://etheses.whiterose.ac.uk/3416/1/246925.pdf>, pridobljeno: 18. 1. 2019.
- Hately-Broad, Barbara**, *War and Welfare: British Prisoner of War Families, 1939–45* (Manchester, 2009).
- Hazemali, David**, "The Battle of Galicia: The Disintegration of the Austro-Hungarian Land Forces on the Eastern Front in the First World War, With Special Emphasis on the Role of the Graz's III Corps and Slovenian Soldiers", *Studia Historica Slovenica* 17, št. 1 (2017), str. 161–196.
- Herwig, Holger**, *The First World War: Germany and Austria-Hungary 1914–1918* (London, 1997).
- Kacin Wohinz, Milica**, *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918–1921* (Maribor–Trst, 1972).
- Klabjan, Borut**, "Borders in Arms. Political Violence in the North-Eastern Adriatic after the Great War", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 985–1002.
- Kokalj Kočevar, Monika**, "Vračanje prisilno mobiliziranih v nemško vojsko", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 467–498.
- Kramer, Alan R.**, "Prisoners in the First World War", v: Scheipers, Sibylle (ur.), *Prisoners in War*, (New York, 2010), str. 75–90.
- Lampe, Urška**, "Prevzgoja nemških vojnih ujetnikov v času druge svetovne vojne v Jugoslaviji", *Acta Histriae* 22, št. 4 (2014), str. 955–970.
- Lampe, Urška**, "Od prve svetovne vojne do Konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki (1929)", *Studia Historica Slovenica* 15, št. 3 (2015), str. 649–660.
- Monticone, Alberto**, *La prigionia nella Grande guerra dai documenti della Santa Sede, della Croce Rossa e delle organizzazioni umanitarie* (Udine, 2018).
- Nečak, Dušan**, "Nekaj kratkih pripomb k prispevku Petre Svoltjšak o prvi svetovni vojni in Slovencih", *Zgodovinski časopis* 48, št. 1 (1994), str. 117–118.
- Rachamimov, Alon**, *POWs and the Great War. Captivity on the Eastern Front* (Oxford, 2002).
- Rachamimov, Alon**, "World War I – Eastern front", v: Vance, Jonathan (ur.), *Encyclopedia of Prisoners of War* (New York, 2006), str. 450.
- Selišnik, Irena**, "Ženske v zaledju vojnih zubljev", v: Vodopivec, Peter in Kleindienst, Katja (ur.), *Velika vojna in Slovenci* (Ljubljana, 2005), str. 185–198.
- Stibbe, Matthew**, "The Internment of Civilians by Belligerent States during the First World War and the Response of the International Committee of the Red Cross", *Journal of Contemporary History* 41, št. 1 (2006), str. 5–19.
- Strle, Urška**, "K razumevanju ženskega dela v veliki vojni", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 103–125.
- Summers, Julie**, *Stranger in the House: Women's Stories of Men Returning from the Second World* (London, 2008).
- Svoltjšak, Petra**, "Prva svetovna vojna in Slovenci. Oris slovenskega zgodovinopisja, publicistike in spominske literature o prvi svetovni vojni, I. del", *Zgodovinski časopis* 47, št. 2 (1993), str. 263–287.

- Svoljšak, Petra**, "Prva svetovna vojna in Slovenci. Oris slovenskega zgodovinopisja, publicistike in spominske literature o prvi svetovni vojni, II. Del", *Zgodovinski časopis* 47, št. 4 (1993), str. 547–562.
- Svoljšak, Petra**, "Prva svetovna vojna in Slovenci: 1994–2014", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 143–171.
- Svoljšak, Petra in Antoličič, Gregor**, *Leta strabote. Slovenci in prva svetovna vojna* (Ljubljana, 2018).
- Verginella, Marta**, "Ženske v vojni in o veliki vojni", *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, št. 2 (2015), str. 54–70.
- Verginella, Marta**, "Political Activism of Slovene Women in Venezia Giulia after World War I and the Rise of Fascism. From Autonomy to Subordination", *Acta Histriae* 26, št. 4 (2018), str. 1041–1062.

DOI 10.32874/SHS.2019-17
UDC 94(4)"1918"
355.257.7(4)"1918"

Author: **LAMPE Urška**

Ph.D., Assistant Professor

Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment
Čentur 1f, SI-6273 Marezige, Slovenia

Title: **"THE WAR IS OVER, YET IT CONTINUES TO TAKE ITS TOLL" –
SLOVENIAN AND CROATIAN PRISONERS OF WAR AT THE END OF WORLD WAR I AND THE
IMPACT OF THE LATE REPATRIATION ON THE EVERYDAY LIFE OF THEIR RELATIVES**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 19 (2019), No. 2, pp. 551–574, 61 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: World War I, Prisoners of War, repatriation, family, social history, history of women, post-war transition

Summary: At the end of the First World War, one of the major problems was the issue of repatriation of prisoners of war. The end of the war, for various reasons, did not necessarily mean the end of captivity. The problem first appeared in mass form and conditioned the lives of not only the captives themselves but also their families – especially women and children who were eagerly awaiting the return of their relatives. The delayed repatriation had an impact on their economic and social situation and their daily lives in general. The article therefore addresses the question of the fate of the families of prisoners of war, who have been overlooked by historians, who may have waited for news of relatives and their return for many years after the armistice was concluded in 1918. The issue is addressed in the case of families of Slovenian and Croatian prisoners of war – the ex-Austro-Hungarian soldiers returning from captivity in Russia and Italy, based on requests from relatives submitted to the General Civilian Commissariat of Trieste.